

”De klassiska etiska frågorna följer oss än i dag”

– Dygd, plikt eller nytta? De är de viktiga historiska alternativen inom etiken, sade professor emeritus Sven-Eric Liedman i sitt tal vid det nordiska etikrådsmötet som hölls i oktober i Stockholm. Förutom det historiska perspektivet diskuterade de nordiska etikråden sitt arbetsätt och Per Magnus Johansson, ordförande i Etikrådet i Sverige, tog upp det kritiska tänkandet i sitt tal.

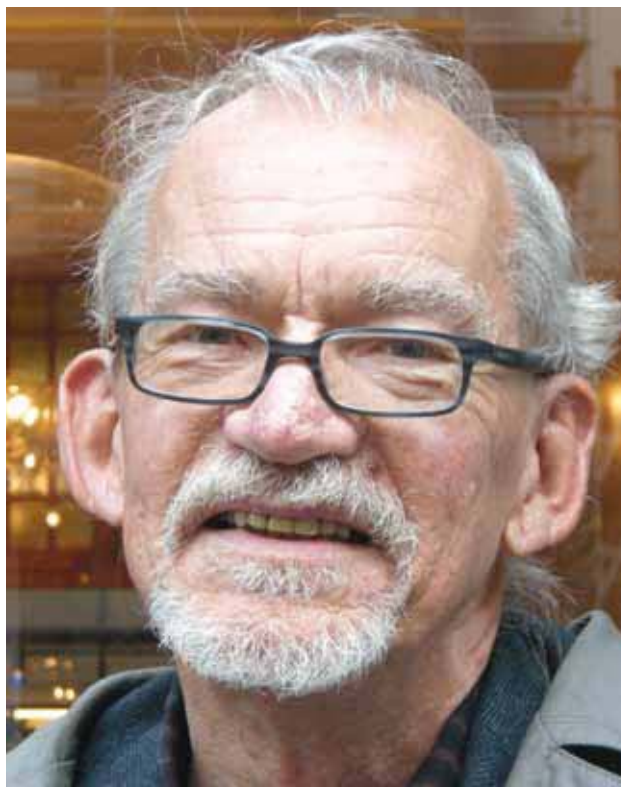
Varje år samlas de nordiska etikråden för några dagars överläggningar.

Denna gång var det svenska Etikrådets tur att arrangera mötet som hölls i Psykologförbundets lokaler. Sven-Eric Liedman, professor emeritus i idé- och lärdoms historia i Göteborg, inledde dagarna. Hans har skrivit en rad böcker, bland annat *Iskuggan av framtiden. Modernitetens idéhistoria* (1997).

Med utgångspunkt i orden dygd, plikt och nytta redogjorde Sven-Eric Liedman för etikens historia och dess tidiga spår.

– Så snart det finns skriftspråk i ett samhälle kan man finna ett nedskrivet etiskt kodex. Men så snart en lag eller etiska regler skrivs ner, får man problem med tolkningen, sade han.

ETT TIDIGT EXEMPEL är de tio budorden i Gamla testamentet. De har den typiska formen: ”du ska” och ”du ska inte”. I andra kulturer fanns också etiska regler, till exempel Kong Zi (Konfucius) i Kina (551-471 f Kr) som talade om dygderna: uppriktighet, trofasthet, visdom, medmänsklighet

– Det tycks inte finnas någon slutgiltig lösning på de etiska problemen, sade Sven-Eric Liedman till de nordiska etikråden.

och rättrådighet.

– Redan tidigt framkom en skillnad mellan lagens ”du får inte göra” och etikens ”du bör göra”. Dålig moral bestraffas dock inte, men du kan bli tillrättvisad eller få dåligt rykte. De flesta av våra handlingar straffas inte – tack och lov, utbrast Sven-Eric Liedman.

Under grekiska antiken (800 f Kr-480 f Kr) var en av de stora frågorna: Är lag och etik bara gällande normer eller av naturen givna? Sofisterna ansåg att det handlade om normer. De var vanligtvis inte födda i Grekland, men undervisade i Athén i filosofi och retorik.

– De var relativister och ansåg att etik handlade om gällande normer. Deras opponent – Sokrates – är känd från framför allt Platons dialoger. Sokrates främsta argument var: Du kan ha verklig kunskap om vad som är gott och ont, det är inte relativt. Det finns en verklig moral. Platon hade också en lärjunge, Aristoteles (384-322 f Kr). Han i sin tur skrev *Den Nikomachiska etiken* som fortfarande är värd att läsa, sade Sven-Eric Liedman.

– **ENLIGT ARISTOTELES** är dygden det mest eftersträvarvärdade i livet. Allt i naturen och livet är målinriktat. Och i människans natur, det vill säga den kultiverade mannen, finns möjligheten att uppnå de goda dygderna: klokhet, rättvisa, mod, och framför allt måttfullhet och självkontroll. Dessa fyra dygder levde sedan vidare under lång tid i både den kristna, islamiska och judiska etiken. Till den kristna läran lades tro, hopp och kärlek, vilket sägs i *Första Korinterbrevet*.

FOTO: EVA BRITA JÄRNEFORS

Den moderna tiden bröt fram under 1600-1700-talen med en snabb utveckling inom vetenskap, teknik, handel och nya ideologiska och politiska riktningar uppstod. De gamla filosofernas tankar passade inte den nya tidens företrädare.

En filosof som försökte överbrygga gapet mellan vetenskap och etik var enligt Sven-Eric Liedman engelsmannen Thomas Hobbes (1588-1679). Han är mest känd för verket *Leviathan*. Där skriver han att var och en måste lyda härskaren (drottning, kung eller styrande råd), men om ett uppror likväl blir framgångsrikt, visar det att härskaren inte är verklig härskare och måste ersättas med en ny.

– Vi kan se Hobbes tankar som ett tidigt ställningstagande för konsekvensetik, vilken innebär att konsekvenserna av en handling utgör basen för varje moraliskt omdöme om en handling. Hans konsekvensidéer var extrema, men hans moraliska ståndpunkter är dominerande än i dag, sade Sven-Eric Liedman.

UTILITARISMEN ÄR en särskild inriktning inom konsekvensetiken. Grundaren var den engelske moralfilosofen Jeremy Bentham (1748-1832).

– Det handlar om en nyttomoral. Enligt Bentham var en god handling den som resulterar i ökad lycka, och den bästa handlingen är den som resulterar i största möjliga lycka för största möjliga antal personer.

– Den tyske filosofen Immanuel Kant (1724-1804) förde fram ett alternativ, både till all slags konsekvensetik och till dygdetiken. Han ansåg att det inte var konsekvenserna, utan intensionen bakom en handling, som gjorde den god eller dålig. Den morallag, som han kallade Det kategoriska imperativet, innebär: ”Handla endast enligt maximen, om vilken du samtidigt kan vilja, att den ska bli en allmän lag”.

Sven-Eric Liedman nämnde ytterligare en konsekvensetiker, den nu levande skotske filosofen Alasdair MacIntyre. I dag är det många som går tillbaka till och läser Aristoteles för att få etisk vägledning och MacIntyre tillhör dem. Han räknas som en av samtidens främste

dygdetiker och har skrivit *Short history of ethics* (1966).

– MacIntyre hävdar att människan av naturen är en samhällsvarelse. Ett etiskt liv handlar om hur du måste uppföra dig för att leva ett gott liv.

– Att utgå från konsekvenserna är troligen den dominerande etiska inriktningen i dag, konstaterade Sven-Eric Liedman. Men den synen möter motstånd. Hur kan du till exempel mäta konsekvenserna av en handling? Och efter hur lång tid kan du göra det?

När det gäller dygdetikens återkomst, medför den också frågor.

– Kan vi förstå dess centrala huvuddrag i dag? Det tror jag är ett problem, särskilt för de amerikanska psykologerna, sade Sven-Eric Liedman, och syftade på de psykologer som bistår vid tortyr.

I diskussionen som följde berättade Nina Berg från Etikrådet i Norge om ett ärende som hon höll i när de gamla etiska reglerna, som var mer dömande än de nya riktlinjerna, gällde. Det har fått henne att inse skillnaderna mellan de gamla etiska reglerna och de nuvarande riktlinjerna samt fördelarna med de nya. Trots att hon då gjorde sin ”plikt” mot anmälaren av psykologen, fick det negativa konsekvenser för andra inblandade personer.

– Det finns många seder i det moderna samhället. Seder förändras, men alla ser inte det. Även om du har riktlinjer har du problemet med tolkningen, svarade Sven-Eric Liedman, och sammanfattade:

– Det tycks inte finnas någon slutgiltig lösning på de etiska problemen. De klassiska huvudspåren följer oss än i dag. Men detta faktum behöver inte göra oss pessimistiska. Snarare motsatsen, de etiska problemen kan alltid leda till en intelligent och klaggörande diskussion.

VAD ÄR ETIK för en psykolog, var ämnet för Per Magnus Johanssons tal. Följande punkter ansåg han viktiga för en etikrådsmedlem:

– Att stimulera den psykolog som blivit anmäld till att försöka integrera

ett kritisk tänkande och därigenom också ett självkritiskt reflekterande.

– Att försöka få den anmälda psykologen att i större utsträckning lita på sin egen förmåga, nämligen egenskaper som intuition och känslighet som utgör hjärtat i varje fungerande psykologpraktik.

– Att förmå den anmälda psykologen att lära sig att känna igen de omständigheter och faktorer som varit avgörande för uppkomsten av de problem som psykologen erfarit i sin praktik.

– Att stimulera den anmälda psykologen till att försöka nå fram till en större kännedom om sina gränser och möjligheter.

Diskuterade ni dessa punkter under nordiska etikrådsmötet?

– Ja, inte minst vikten av att stimulera psykologen som blivit anmäld till att försöka integrera ett kritiskt tänkande i sin yrkesutövning och därigenom också ett självkritiskt reflekterande. Vi talade också om betydelsen av att både i fortbildningen och i det personliga etiska övervägandet ha kontakt med det kritiska tänkandet som utgör ryggraden i universitetets själ. Jag tänker att det kritiska tänkandet och den etiska reflektionen kan nå varandra i en gemensam punkt. Dessutom fick det historiska perspektivet, som både Sven-Eric Liedman och jag själv företrädde i förhållande till etiska problem inom psykologarbetet, en tydlig plats under mötet.

Vad gav diskussionerna enligt din mening?

– Under mötet utvecklades en större överensstämmelse mellan de skilda representanterna för de olika nordiska etikråden. Jag fick en känsla av att den också kommer att finnas kvar efter att mötet avslutats. Den tidigare motsättningen mellan vad jag skulle kunna kalla en mer repressiv attityd och en mer tolerant och reflekterande blev mindre påtaglig. Motsättningen visade sig vara mer skenbar än verklig, säger Per Magnus Johansson.

Nästa nordiska etikrådsmöte är planerat till oktober 2010 i Bergen i Norge. ■

EVA BRITA JÄRNEFORS